

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir
Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: hfz, prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Ifet Aličković

Lektura: Samir Škrijelj

Štampa: Grafičar Užice

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islam-
ske studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

SAVREMENE METODE U PODUČAVANJU STRANIM JEZICIMA SA POSEBNIM OSVRTOM NA PODUČAVANJE ARAPSKOM JEZIKU U SANDŽAKU I SRBIJI

SAŽETAK

Permanentna potraga za novim pristupima u učenju i usvajanju stranog jezika nije samo posljedica nezadovoljstva obrazovnih kreatora, kritičara, pedagoga i primijenjenih lingvista koji nastoje da pronađu složenu formulu uspješnog savladavanja, već je, također, nametnuta društvenom potrebom za iznalaženjem što efikasnijih načina komuniciranja u svijetu.

Iznad svega, kod savremenih metoda i pristupa u nastavi stranih jezika insistiralo se na značenjskoj komunikaciji, tako da je zajednički cilj svih njih bio da se sa mehaničkog učenja pravila, definicija, obrazaca i učenja „o jeziku“ pređe na učenje jezika. Sva ova nastojanja počivala su na stavu koji danas prevladava u nastavi stranih jezika – da se jezik, kao osnovno sredstvo komunikacije, najefikasnije uči putem spontane, prave i značenjske komunikacije.

Ipak, praksa u nastavi stranih jezika, kao i istraživanja u oblasti usvajanja i učenja stranog jezika, pokazala su da jedan pristup ne može zadovoljiti sve neophodne obrazovne kriterijume, potrebe učenika i standarde propisanih nastavnih planova i programa, pa kombinovanje različitih pristupa u učenju stranih jezika postaje neophodnost u svakom smislu.

Među problemima i poteškoćama sa kojima se suočava proces izučavanja i podučavanja arapskog jezika u Sandžaku i Srbiji danas, a koji se mogu nazrijeti iz ovog kratkog izlaganja, smatramo da najistaknutije mjesto pripada korištenju “jezika posrednika” (bosanskog ili srpskog jezika) u nastavi arapskog jezika, što je najveća prepreka na putu efikasnog

ovladavanja bilo kojim stranim jezikom.

Ključne riječi: savremene metode, nastava stranih jezika, komunikativni pristup, eklektička metoda, arapski jezik.

ABSTRACT

The constant search for new approaches to learning and adopting a foreign language is not only the result of dissatisfaction with educational creators, critics, educational and practical linguists seeking a complex formula for successful mastery, but also by imposing the social need to find the most effective way to communicate in the world.

Above all, the modern methods and methods of teaching foreign languages insisted on meaningful communication, so that the common goal of all of them was to change from language learning of grammar, definitions and patterns and to learn "language" as language learning. All these efforts have been based on the prevailing attitude today in the teaching of foreign languages - that language, as the primary means of communication, is the most effective way of learning through spontaneous, meaningful communication.

However, practice in teaching foreign languages, as well as research on adoption and learning of a foreign language, has shown that one method can not meet all the necessary educational standards, student needs and prescribed curriculum standards, and a mix of different methods of learning foreign languages becomes a necessity in by all mean of the word.

Among the problems and difficulties encountered today are the study and teaching of the Arabic language in Sandzak and Serbia, which can be seen in this short presentation. I think that the most prominent place belongs to the use of "mediators' language" (Bosnian or Serbian) in the teaching of Arabic, a foreign language.

Key words: *modern methods, foreign language teaching, communicative approach, eclectic method, Arabic language.*

UVOD

Odgaj i obrazovanje u svijetu danas plijeni veliku pažnju i interesovanje s obzirom da predstavlja osnovni preduvjet za unapređivanje društva i njegovo kretanje ka boljem sutra. Ovo se posebno odnosi na područje obrazovanja koje se tiče izučavanja stranih jezika budući da je svijet danas, pod uticajem tehnološkog progressa i velikih komunikacijskih potencijala, postao "globalno selo", što podrazumijeva miješanje i kontaktiranje pojedinaca i naroda u cjelini koji govore različitim jezicima s ciljem ekonomske, naučne i kulturno-civilizacijske saradnje i razmjene, što pored maternjih, zahtjeva poznavanje i drugih svjetskih jezika.

Otuda je danas, imajući u vidu značaj izučavanja stranih jezika te probleme i poteškoće koje prate taj proces, teoretska lingvistika, koja je dugi niz godina bila isključiva tematika lingvističkih studija, ustupila mjesto primijenjenoj lingvistici koja je postala predmet interesovanja mnogih istaknutih lingvista širom svijeta.

U toku XX vijeka pojavili su se mnogi pristupi i metode sa različitim karakteristikama i ciljevima učenja i podučavanja, uvjerenjima kako se uči strani jezik, koje su tehnike za to najpogodnije, a svima je bio zajednički imenitelj da je neophodno poboljšati metodologiju podučavanja. To i danas podržavaju i mnogi nastavnici tragajući za "najboljim" metodom podučavanja jezika. (Richards i Rodgers, 2006:14)

Praksa u nastavi stranih jezika, kao i istraživanja u oblasti usvajanja i učenja stranog jezika, pokazala su da jedan pristup ne može zadovoljiti sve neophodne obrazovne kriterijume, potrebe učenika i standarde propisanih nastavnih planova i programa, pa kombinovanje različitih pristupa u učenju stranih jezika postaje neophodnost u svakom smislu.

Iz ovog razloga, u radu će biti predstavljena dva metoda/pristupa koji obezbjeđuju teorijsku pozadinu i pružaju najširi okvir u kojem se savremena nastava stranih jezika može primijeniti. Metode/pristupi o kojima će ovdje biti diskutovano jesu oni koji se danas razmatraju i primjenjuju kod nas u oblasti metodike nastave stranog jezika: *komunikativni i eklektički pristup/metoda*. U uvodnom dijelu rada ukratko će biti predstavljen kratak historijat metoda/pristupa nastavi stranog jezika. Također, ovaj rad

daje konkretne prijedloge za moderniziranje nastave stranog jezika i odjeljivanje od tradicionalnog metoda, ali ne u smjeru potpune isključivosti nego u smjeru iskorištavanja svega dobrog što može poslužiti današnjici. Na kraju sam napravio kratak osvrt na podučavanje arapskog jezika kod nas sa preporukama modernih pristupa koje su nastavnicima na raspolaganju, navodeći razloge nedovoljnog korištenja savremenih pristupa u nastavi i pribjegavanja tradicionalnom podučavanju arapskog jezika u našim obrazovnim institucijama.

KRATAK HRONOLOŠKI PREGLED METODA/PRISTUPA

Richards i Rodgers (2001) smatraju da se metoda/pristup odnosi na teoretski postavljen skup procedura tokom nastave koje definišu ili opisuju najbolji, najefikasniji način nastave stranog jezika. Ako se određene metode i pristupi tačno slijede, vodit će efikasnijoj nastavi stranog jezika nego što je pružaju alternativni načini nastave.

Pristup se, prema tome, odnosi na teorije o prirodi jezika i učenju jezika koje u isto vrijeme služe kao izvor vježbi i principa u toku same nastave.

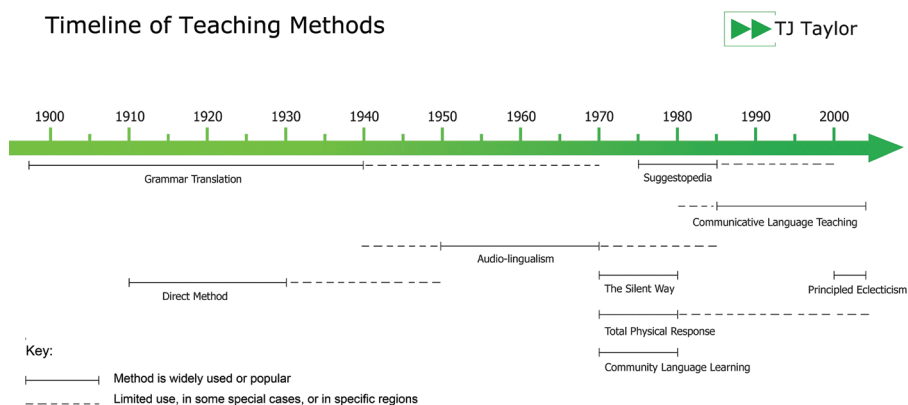
Metoda s druge strane predstavlja određena uputstva ili sistem koji se temelji na određenoj teoriji jezika i nastave jezika. U okviru njega se nalazi detaljan opis sadržaja, uloge nastavnika i učenika, te nastavnih postupaka i tehnika. Dok pristupi dopuštaju određene varijacije u praksi, metode tačno opisuju šta i kako nastavnik treba da predaje.

Od samog početka učenja stranog jezika razlikujemo nekoliko metoda/pristupa. Različite metode/pristupi u nastavi stranog jezika, kao što su gramatičko-prijevodna metoda, direktna metoda, audio-lingvalna metoda, komunikativni pristup i eklektička (kombinovana) metoda, nastale su kao različiti pogledi na:

- a) prirodu jezika
- b) prirodu učenja jezika
- c) ulogu nastavnika, učenika i nastavnog materijala
- d) tehnike i postupke koji se provode u okviru nastave

e) ciljeve nastave stranog jezika

f) planove i programe nastave stranog jezika

Slika 1. (Izvor: <http://blog.tjtaylor.net/teaching-methods/>)

Na slici 1. možemo vidjeti prikaz metoda kroz historiju, počevši od gramatičko-prijevodne do eklektičke, koja je nešto novo što se spominje u savremenoj metodičkoj literaturi, o čemu će kasnije biti riječi.

Krashen (1991:51-79) nam na prvom mjestu ističe podjelu na tradicionalne i netradicionalne pristupe u nastavi stranog jezika. U okviru tradicionalnog pristupa nastavi stranog jezika navodimo gramatičko-prijevodnu metodu. U ovom slučaju koristimo i naziv indirektna metoda, a preuzet je kao način učenja jezika iz starog grčkog i latinskog. Pored svega ovoga ipak se ne može reći da ovaj način učenja nije donio nikakve rezultate iz prostog razloga što te rezultate treba posmatrati u korelaciji sa ciljevima koji su tada bili aktuelni, jer cilj učenja nije bila komunikacija, te učeći strane jezike na ovaj način ljudi i nisu mogli komunicirati na zadovoljavajućem nivou.

Danas se učenje tradicionalnog tipa, primijenjeno u školskom, kao i u vanškolskom kontekstu, ne smatra dovoljno uspješnim, u prvom redu zbog toga što su promijenjeni ciljevi učenja stranih jezika. Tradicionalna

metoda razvijala je i razvija pasivna jezička znanja i razumijevanje pisanih tekstova, što danas nije dovoljno, niti se može koristiti u nekoj djelatnosti. Ova metoda je bila naročito uticajna u XIX vijeku. Zasniva se na minucioznoj analizi pisanog jezika, gdje pisana vježba, rezumijevanje teksta i pisanje sastava na osnovu pročitano­g teksta igraju najvažniju ulogu. U ovom slučaju učenje uglavnom podrazumijeva savladavanje gramatičkih pravila i pamćenje vokabulara tekstova koji ne odgovaraju praktičnim potrebama učenika. Najveći nedostatak je u tome što se mali značaj pridaje zadovoljavanju govornih vještina, potreba i interesovanja učenika.

Eddy Roulet (1972) izražava nedvosmisleno sumnju u uspjeh u učenju jezika putem tradicionalne metode, a uporište nalazi u tome što jezička teorija na kojoj ovaj metod počiva nije usklađena sa ciljevima učenja jezika, s obzirom na to da je usmjerena na paradigmat­ski pristup učenju stranog jezika. Kao nedostatak on navodi jezičku normu, jer ovi udžbenici ne vode računa o normi jezika kojim učenici govore, kao i upotrebnosti jezika koji se usvaja na ovaj način.

Nedostaci o kojima on govori postali su naročito vidljivi u XIX vijeku jer su ljudi počeli više da putuju po stranim zemljama, a "naučeni" jezik ovom metodom im je dao samo pasivno, odnosno govorno neupotreb­ljivo znanje stranog jezika. Ovdje strani jezik postaje jedna od potreba koja vodi do stvaranja novih standarda. (Knežević, 2015:431-433)

Kao reakcija na *gramatičko-prijevodnu metodu* i njen nedostatak da pripremi učenike da govore i komuniciraju na stranom jeziku nastala je *direktna ili prirodna metoda* (Larsen-Freeman, 2003:25). Imajući u vidu nedostatke gramatičko-prijevodne metode glavni cilj direktne metode postao je da osposobi učenike da komuniciraju na stranom jeziku. Da bi se to postiglo metod počiva na osnovnom pravilu da prevođenje nije dozvoljeno. Kako već i samo ime metode kaže, značenje treba prenijeti direktno na ciljnom jeziku demonstracijom/pokazivanjem i upotrebom vizualnih pomagala, a nikako se ne treba oslanjati na maternji jezik učenika (Diller, 1978:35).

U osnovi *audio-lingvalne metode* je strukturalni pristup jeziku. Strukturalni pristup jeziku razvio se kao reakcija na tradicionalne pristupe uče-

nju jezika koji su povezivali učenje i proučavanje jezika sa filozofijom i mentalističkim pristupima gramatici. U centru interesovanja ovog metoda jeste govor i auditivno razumijevanje govora. Vještine pisanja i čitanja usvajaju se kasnije. Gramatika se uči implicitno.

Sistem učenja putem sintaksičkih struktura, bez objašnjavanja njihovih komunikativnih vrijednosti i uz veliko oslanjanje na mehaničko uvježbavanje kao formu učenja, ne pomaže učeniku da premosti prostor između mehaničkog pitanja i odgovora, te svakodnevne komunikacije koja se ni slučajno ne zasniva na mehanizmu, već na situaciji i situacionom kontekstu. Razvoj društva u cjelini, komunikacija među ljudima, tehnološki napredak te neophodnost konstantne komunikacije dovodi do drugačijeg shvatanja stranog jezika, potrebe za prenosom informacija, a samim tim i načina na koji treba da se uči (predaje) strani jezik. Ove činjenice, kao i neophodnost okorištavanja prednostima svih pristupa učenja stranog jezika obavezuju nas da u ovom radu više pažnje posvetimo komunikativnom pristupu i eklektičkoj metodi imajući u vidu da se oni danas najviše i primjenjuju u nastavi stranih jezika.

KOMUNIKATIVNI PRISTUP

Komunikativni pristup nastavi stranog jezika u punom značenju riječi je nezaobilazan i temeljan u nastavi nekog jezika. Puni naziv ovoga pristupa nastavi stranog jezika je *Communicative-Adaptive approach*, što nam daje ispravan uvid u dva vrlo važna elementa koji čine osnovu ovog pristupa: prvi - da je to nov način razumijevanja komunikacije koja je pod uticajem emocija; a drugi nam pokazuje da je primarna funkcija emotivnog procesa koji se odvija u našim mislima borba, odnosno nastojanje da se što prije prilagodimo novonastaloj situaciji i okolnostima. Razvio ga je R. Langs (1978) i on ističe da komunikativni pristup nastavi stranog jezika u centar svog interesovanja postavlja učenika jer učenik uvijek ima nešto da kaže ili prenese nekakvu poruku, a naglasak je na komunikaciji i stvarnoj životnoj situaciji. Nastavnik i dalje daje uputstva i zadatke razredu, ali učenici više vremena na času provode vježbajući govor. Ovakav pristup času stvara kod učenika viši nivo samopouzdanja kad se nađu u stvarnoj

situaciji gdje treba da komuniciraju na stranom jeziku. Iako je gramatika i dalje važan element u savladavanju stranog jezika, naglasak je na komunikaciji. U komunikativnom pristupu učenici vježbaju situacije iz stvarnog života. Jedan od ciljeva ogleda se u osposobljavanju učenika da komunicira o svojim potrebama, bez bojazni ili prevelike brige o tome da li je „njegova“ gramatika perfektna. Također se pažnja poklanja socijalnom i situacionom kontekstu komunikacije.

William Littlewood (2001:6) ističe četiri široke oblasti unutar jedne vještine, koje grade komunikativnu sposobnost učenika, a moraju da se prepoznaju u nastavi stranog jezika. To su:

- Učenik mora dostići što je moguće viši nivo znanja jezika. On mora usavršiti vještinu manipulisanja jezičkim sistemom do nivoa na kom će moći spontano i fleksibilno prenijeti željenu informaciju, odnosno tekst.

- Učenik mora praviti odgovarajuću razliku između formi koje je usavršio kao dio jezičke sposobnosti i komunikativnih funkcija koje se dešavaju tokom komunikacije. Drugim riječima, elementi koji su savladani kao dio lingvističkog sistema moraju također da budu potpuno razumljivi kao dio komunikativnog sistema.

- Učenik mora razviti vještine i strategije za upotrebu jezika u komunikaciji što je moguće efikasnije, i to u različitim situacijama. Mora da nauči koristiti povratne informacije (od sagovornika) kako bi pratio i kontrolisao svoju uspješnost, a isto tako da ispravi greške koje se javljaju prilikom komunikacije.

- Učenik mora biti svjestan socijalnog faktora unutar jezičkih formi.

Za mnoge učenike ovo neće automatski povući sposobnost prilagođavanja jezika različitom socijalnom okruženju, nego će uticati na sposobnost upotrebe prihvatljive forme jezika prilagodljive većini situacija. U većini slučajeva nastavnik stvara određene situacije i aktivnosti, ali je učenik taj koji je odgovoran za provođenje interakcije do kraja ili zaključka. Većini učenika će ta odgovornost biti strana na početku, što može dovesti do određenih poteškoća u procesu nastave, ali je nastavnik taj koji treba da obrati pažnju na ovaj faktor i bude spreman da postepeno smanjuje učenikovu nelagodu, odnosno zabrinutost. To nastavnik može da uradi na

nekoliko načina i to:

- Nastavnik može na početku da ispita učeničke reakcije na ovakav pristup nastavi, prvo u malim količinama, pa ih postepeno povećavati kako raste nivo njihove samopouzdanosti;

- Na početku nastavnik mora da se uvjeri u to da učenici razumiju ono šta se od njih očekuje u okviru određene aktivnosti. Može da im uz pomoć nekoliko učenika iz razreda demonstrira ono šta se od njih očekuje. Kao što ćemo kasnije i uočiti, neke aktivnosti se mogu raditi u parovima, zatim u grupama, a također i kao cijeli razred pod pažnjom nastavnika;

- Nastavnik može početi malo lakšim, manje zahtjevnim, odabranim aktivnostima vezano za jezičke ili kreativne sposobnosti. Nastavnik može da unaprijed pripremi učenike tako što će im dati određene jezičke forme potrebne za te aktivnosti.

Komunikacijski pristup temelji se na sljedećim pretpostavkama:

1. jezik se uči upotrebom u komunikaciji;
2. grupa uspješno uči unutar stvarnog konteksta;
3. tečnost u govoru važna je komunikacijska komponenta;
4. uspješna se komunikacija sastoji od različitih jezičkih vještina;
5. učenje je proces kreativnog stvaranja i njegov sastavni dio čini i pogreška.

(Kodrić A., 2013:36)

Da bi se ove pretpostavke ostvarile potrebno je poznavati gramatiku jezika, ali naglašava se kako su gramatičke pogreške u govoru dopuštene te da bi nastavnik trebao stvoriti uslove za što više svakodnevnih komunikacija u prirodnom okruženju. Upravo iz tog razloga gradivo se uči situacijski, a upotreba maternjeg jezika i objašnjenja te komentara svodi se na najmanju moguću mjeru, i to u vrlo rijetkim situacijama kada se ne pronađe drugo rješenje. Zato se koriste tehnike poput igranja uloga, igara, rješavanja zagonetki i tome slično. Prema ovom pristupu učenje se odvija kroz djelovanje i prenošenje informacija koje imaju prednost pred preciznim poznavanjem gramatičke strukture jezika.

PODJELA KOMUNIKATIVNIH AKTIVNOSTI

William Littlewood (2001:20-22) predlaže podjelu komunikativnih aktivnosti na dvije kategorije, i to na jednu koju naziva funkcionalnom komunikativnom aktivnosti (functional communicative activities) i drugu koju naziva društvenom, odnosno socijalnom interakcijom (social interaction activities).

Glavni cilj funkcionalne aktivnosti jeste da učenici trebaju što efikasnije koristiti jezik koji znaju kako bi što jasnije primili određenu poruku, odnosno informaciju. Uspjeh se u ovom slučaju mjeri prema tome da li učenici i u kojoj mjeri uspijevaju da savladaju zahtjeve koji se stavljaju pred njih. Tokom procesa usvajanja stranog jezika nastavnik učenicima postavlja određeni zadatak gdje oni moraju da prevaziđu informacionu prazninu ili riješe problem. Stimulus za komunikaciju, kao i sam problem koji treba da se riješi sadržani su unutar same situacije, odnosno problema pred koji učenike stavlja nastavnik. Obim funkcionalne komunikacije je ograničen prirodom situacije u razredu, a uglavnom podrazumijeva razmjenu i obradu informacija.

Drugu aktivnost definiše kao sposobnost učenika da prilikom komunikacije stranim jezikom u obzir uzme i socijalni faktor koji je sastavni dio procesa komunikacije. Učenik koji dobro vlada jezikom će odabrati „jezik“ koji je funkcionalno efikasan, a isto tako i socijalno pogodan za određenu situaciju u kojoj se odvija komunikacija. Na nižem nivou učenja jezika ta pogodnost, odnosno prihvatljivost može da se ogleda u prihvatljivoj tačnosti u izgovoru i gramatici. Kasnije će postepeno da se očekuje odgovarajući nivo interpretacije jezika koji je prihvatljiv u određenoj socijalnoj/ društvenoj situaciji. (Knežević, 2016:311)

Ovdje treba naglasiti da se jezik prilagođava situacijama koje su karakteristične za upotrebu jezika van učionice, gdje jezik nije samo funkcionalni instrument, nego i oblik socijalnog ponašanja.

Komunikativni pristup nastavi stranog jezika u današnje doba ogromnog tehnološkog napretka sam po sebi se nameće kao prirodan i logičan način usvajanja stranog jezika. Interakcija odnosno komunikacija među učenicima otvara nesagledive mogućnosti u kreiranju nastavnog

časa, a nastavniku pruža široku lepezu u okviru koje učenike vodi do krajnjeg cilja, a to je komunikacija na stranom jeziku.

EKLEKTIČKA (KOMBINOVANA ILI MJEŠOVITA) METODA

Eklektička metoda podrazumijeva kombinovanje gramatičko-prijevodne metode i metoda kod kojih dominira govorni jezik (direktna, audio-lingvalna, audiovizuelna i komunikativna metoda/pristup). Cilj ove metode je bio da prevaziđe nedostatke metoda koje je objedinjavala. (Durbača, 2011:100)

U današnjem nastavnom kontekstu eklektička metoda podrazumijeva mogućnost da nastavnik izabere metode i tehnike koje će primjenjivati u skladu sa potrebama učenika. On, također, ima pravo da, među metodama, izabere onu koju smatra pogodnom za određenu nastavnu situaciju. Nastavnik i učenik posmatraju se kao jedinstveni elementi nastavnog procesa. (Brown, 2000:14)

S tim u vezi, u osnovi većine nastavnih programa nalaze se principi eklektičke metode koji podrazumijevaju primjenu tehnika i aktivnosti preuzetih iz različitih metoda kako bi se ostvarili ciljevi konkretnog nastavnog konteksta. (Richards & Rodgers, 2001:158)

Ova metoda ostavlja nastavnicima stranih jezika slobodu da procijene koje su nastavne tehnike najpodesnije s obzirom na konkretan cilj postavljen za jedan čas ili nekoliko uzastopnih časova, na raspoloživo vrijeme, dob učenika i druge faktore koji znatno utiču na nastavu. Tako on može primijeniti jednu od tehnika gramatičko-prijevodne metode kada predaje neku od vještina jezika, a zatim izabrati jednu od tehnika audio-lingvalne metode u drugoj situaciji.

Sa druge strane, nekada se pojam eklektičke metode dovodi u vezu sa negativnim značenjem koje podrazumijeva neorganizovanu nastavu u kojoj se primjenjuju raznovrsne aktivnosti bez ikakvog reda. Međutim, pojedini autori (Brown, 1995:18) ističu da se ova metoda odnosi na nastavnikov racionalni izbor koji se oslanja na znanje i iskustvo. Ukoliko nastavnik izabere pristupe, silabuse i tehnike za poseban nastavni kontekst,

on primjenjuje eklektičku metodu. U suprotnom, nastavnik može da se odrekne odgovornosti koju ima u nastavnom procesu, te jednostavno da prihvati gotove „pedagoške pakete“ i prepusti se isključivo izboru aktivnosti i tehnika udžbenika. (Ibidem, Zavišin, 2013: 16)

Filozofija ove metode proizilazi iz činjenice da svaka metoda ima svoje prednosti koje su korisne u podučavanju jezika i ne postoji idealna metoda bez nedostataka, već se metode podučavanja međusobno upotpunjuju i integriraju. Ne postoji metoda koja odgovara svim ciljevima, studentima, nastavnicima i programima. Eklektička metoda dolazi da iskoristi prednosti i pozitivne strane ostalih metoda, te je poželjno za nastavnika da pozna sve metode kako bi mogao da iz svake od njih izvuče ono najbolje.

Karakteristike i pretpostavke ove metode su, ukratko, sljedeće:

- Svaka metoda nastave ima svoje prednosti i može se koristiti u nastavi stranog jezika;
- Ne postoji potpuno savršen ili potpuno pogrešan način i svaka metoda ima prednosti i mane;
- Ne postoji jedna metoda nastave pogodna za sve ciljeve, sve učenike, sve nastavnike i sve vrste planova i programa nastave stranih jezika;
- Prethodne metode se mogu posmatrati na osnovu toga da upotpunjuju jedne druge, a ne na osnovu toga da su međusobno kontradiktorne ili isključive;
- Važna stvar u nastavi je fokusiranje na učenika i njegove potrebe, a ne na lojalnost određenom nastavnom metodu na račun potreba učenika;
- Potrebno je da nastavnik bude slobodan u tome da koristi metode koje odgovaraju njegovim učenicima. On može izabrati od svakog metoda tehniku ili tehnike koje odgovaraju potrebama njegovih učenika i obrazovnoj situaciji u kojoj se nastavnik nalazi. (Al-Fawzan, Abdulrahman bin Ibrahim: 2015: 212-213)

Glavni principi ove metode su:

- Strani jezik se dosta koristi;

- Uvježbava se i tačnost i tečnost;
- Izgrađuju se komunikacijske sposobnosti;
- Gramatika i leksika se personaliziraju i uključuju u funkciju;
- Koristi se i indukcija;
- Previde se samo apstraktne ideje i to kada se ne pronađe drugo rješenje;
- Nastavnik se koristi različitim izvorima i tehnikama kako bi održao stimulirajući i produktivan čas.

NOVE TEHNOLOGIJE U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Primjenom novih tehnologija nastava stranih jezika dobija novu definiciju. Ne radi se više o jednostranom posredovanju znanja i frontalnoj nastavi nego o interaktivnom procesu koji se obilježava kao autonomija učenika, koja se smatra temeljom moderne nastave stranih jezika. Sadržaji su spremljeni u digitalne kodove i mogu se prenijeti i skinuti na globalnu mrežu, a nove tehnologije su interaktivne i njihova primjena ne podliježe ni vremenskom ni prostornom ograničenju. Bernd Ruschof i Dieter Wolf (1999) u svom zajedničkom djelu *Fremdsprachenlernen in der Wissensgesellschaft* (Učenje stranih jezika u društvu znanja) razvijaju model učenja stranog jezika u današnjem modernom društvu. Ovaj model teži sljedećim ciljevima: sposobnosti komuniciranja, svijesti učenja jezika i svijesti o jeziku. Realizacija ovih ciljeva ovisi o različitim aktivnostima u učionici. Tako se na primjer sposobnost komuniciranja više ne ograničava na udžbenik, jer se samo jedan dio učenika može identificirati sa situacijama navedenim u različitim oblicima teksta. Zbog toga se uvijek trebaju birati aktualni sadržaji koji će zainteresirati veći broj učenika. Samo na taj način učenik će postati aktivni učesnik u komunikaciji, diskusiji i sl.

Osnovni moduli nastave stranih jezika su: autentičnost nastavnog materijala, autentični oblici interakcije, usvajanje znanja i učenje u otvorenoj multimedijalnoj sredini. Na osnovu ovih modula razvile su se komponente moderne nastave stranih jezika i to: proces, situacija, autentičnost,

društveno znanje i autonomija učenika.

a) Proces je prva komponenta moderne nastave stranih jezika, a odnosi se na razvoj svijesti o jeziku. Ovakva vrsta nastave polazi od toga da se tipovi zadataka odnose na stvarnu komunikacijsku situaciju u kojoj se i primjenjuju.

b) Situaciju u modernoj nastavi stranih jezika treba tako napraviti da čini stvarni, tj. prirodni oblik komunikacije. Ponuđeni tekstovi u udžbenicima služit će samo kao uvod, a obradu teme ionako treba prilagoditi aktualnim društvenim događajima. Ovakav oblik nastave garantuje autentičnu interakciju i vodi ka stvarnoj sposobnosti komuniciranja.

c) Autentičnost je pojam pod kojim se podrazumijeva autentična interakcija u nastavi stranih jezika korištenjem autentičnog materijala. Taj materijal se razlikuje od klasičnih didaktičkih materijala po tome što nema tipičnu udžbeničku jezičku i sadržajnu progresiju. Autentični tekst na stranom jeziku uvijek je poruka, a istovremeno i skup jezičkih oblika. Učenik iz autentičnog teksta vadi informacije, mišljenja, činjenice, argumente i sl. i ujedno prepoznaje oblike teksta na stranom jeziku, a posebno stil jezika koji uči.

d) Društveno znanje je četvrta komponenta moderne nastave stranih jezika. Učenje stranog jezika pokazalo se u manjim grupama učenika s jednakim predznanjem kao efikasno. Iz ovog proizlazi činjenica da je učenje u manjim grupama osnovni socijalni oblik moderne nastave stranih jezika, jer saradnja u manjim grupama predstavlja osnovu za budući zajednički društveni život. Ovu činjenicu potkrepljuje i Neil Mercer (1995) u svom djelu *The Guided Construction of Knowledge* kada piše: "Historija ideja pokazuje da su, uistinu, otkrivanje, učenje i kreativno rješavanje problema rijetko individualni poslovi. Svi kreativni mislioci, čak i oni koji su izdvojeni za individualno priznanje u historiji svijeta, radili su s drugima i sa idejama drugih, kao i sa svojim vlastitim."

e) Autonomija učenika i autentičnost najvažnije su komponente moderne nastave stranih jezika. Autonomija učenika je pedagoški pojam, iako se danas sve više koristi i kao didaktički, a posebno je prisutan u modernoj nastavi stranih jezika. Prema Holecsovoj definiciji, autonomija

učenika predstavlja sposobnost učenika da samostalno kreira učenje, tj. učenik sam definiše sadržaje i ciljeve. Svaki od njih bira svoju tehniku učenja, te vrjednuje svoj proces i rezultat učenja. (Ćoralčić i Smajlović, 2011: 49-50)

Veliki je broj metoda poučavanja kojima se nastavnici stranog jezika mogu koristiti u nastavi. Smatram da se nikada ne trebaju opredijeliti za samo jednu nastavnu metodu, već se trebaju odlučiti za kombinaciju nastavnih metoda shodno nastavnim potrebama i situacijama. Na primjer, gramatičko-prijevodna metoda, koja čini okosnicu eksplicitnog pristupa, ne podržava, nažalost, oralni pristup učenju stranog jezika i zanemaruje izgovor i govor, kao i vještine neophodne za komuniciranje, što može negativno uticati na uspjeh učenika u učenju stranog jezika. Druge metode, npr. direktna metoda, favorizuju isključivo govornu praksu, ali polaze od nereálnih premisa. Izbor metode treba biti u skladu s nastavnim programom, pristupom, dostupnom tehnologijom i nastavnim sredstvima i, što je najbitnije, s dobi učenika.

Naime, adolescenti posjeduju visoke kognitivne sposobnosti i strategije (metakognitivne, kognitivne, socioafektivne i komunikativne), pa im to omogućuje da razumiju i shvate gramatiku, strukturalna pravila, dok djeca to ne mogu. U svakom slučaju, ne bi trebala postojati dilema treba li u školskom učenju podučavati gramatiku stranog jezika ili ne treba. Takva dilema bila bi pogrešna, s brojnim štetnim posljedicama. U školskom učenju stranog jezika dileme mogu postojati:

a) Koje gramatičko gradivo treba podučavati u različitim nivoima obrazovanja?

b) Kako efikasno i pragmatično podučavati odabrano gramatičko gradivo?

c) Koliko i kojeg gradiva podučavati u datim vremenskim okvirima?

d) Kako osigurati da učenici uspješno primjenjuju objašnjenu i uvježbanu gramatiku u svojoj govornoj aktivnosti, u situacijski postojećim okvirima i u skladu sa svojom namjerom?

Za razliku od deskriptivne gramatike (koja je preopširna i namijenjena

jezičkim stručnjacima), u nastavi treba insistirati na pedagoškoj gramatici čiju okosnicu čini komunikativna gramatika i koja ima potpuno drugačiji cilj i namjenu – minimalan izbor najvažnijih gramatičkih sredstava koji će omogućiti maksimalnu iskoristivost te gramatike u vlastitom služenju stranim jezikom.

KRATAK OSVRT NA PODUČAVANJE ARAPSKOM JEZIKU U SANDŽAKU I SRBIJI

U multikonfesionalnim društvima kao što je naše, karakter obrazovne institucije mora biti uzet u obzir i kada je u pitanju utvrđivanje ciljeva nastave arapskog jezika te izbor nastavne građe i sadržaja, a posebno kada su u pitanju tekstovi koji se obrađuju na časovima vježbi. U tom smislu, tekstovi vjerskog sadržaja svakako imaju mjesta u obrazovnim institucijama koje su bitno vjerski obilježene, dok to nije slučaj u institucijama svjetovnog karaktera.

Generalno uzevši, ciljevi nastave arapskog jezika, kao i bilo kojeg drugog predmeta, predstavljaju odraz općih ciljeva odgojno-obrazovnog procesa koji je pred sebe postavila institucija, društvo i država. Ciljevi nastavnog plana i programa za podučavanje arapskom jeziku u vjerskim institucijama ne razlikuju se mnogo od onih u institucijama koje nemaju vjerski karakter. Jedina razlika je u tome što se prilikom utvrđivanja ciljeva nastavnog plana i programa za podučavanje arapskom jeziku u obrazovnim institucijama sa vjerskim predznakom uzima u obzir i vjerski aspekt, pa se kod učenika kroz nastavu arapskog jezika nastoji razviti osjećaj za vjeru i pospješiti njihov odnos prema Bogu te njihova veza sa drugim ljudima na osnovama vjerskog bratstva, dok to nije slučaj u drugim obrazovnim institucijama u kojima se izučava arapski jezik.

Savremeno razumijevanje nastavnog plana i programa se, za razliku od tradicionalnog, ne svodi jedino na utvrđivanje nastavne građe i sadržaja, nego uvažava i druge aspekte ljudskih saznanja i iskustava. Prema ovom shvatanju, nastavni plan i program, predstavlja „skup iskustava i vještina koje obrazovna institucija nudi učenicima s ciljem njihovog kontakta i saobraćanja s njima, što bi trebalo rezultirati usvajanjem znanja

i korigovanjem ponašanja te realizacijom sveobuhvatnog razvoja koji predstavlja osnovni cilj odgoja i obrazovanja". (Muhammad Izzat Abdulmawgud i dr., 1979:38)

Najznačajnije odlike savremenog razumijevanja nastavnog plana i programa su:

- prema ovom shvatanju, obrazovna institucija je čvrsto povezana sa društvom i sredinom u kojoj se nalazi, što znači da prati i uvažava zbivanja i kontinuirane izmjene u oblasti odgojno-obrazovnog procesa na svjetskom nivou, imajući u vidu da u nastavnom procesu sutra možda neće biti odgovarajuće ono što danas jeste;

- prema ovom shvatanju, nastavna građa i sadržaj nisu sami po sebi cilj nastavnog procesa;

- ovo razumijevanje nastavnog plana i programa predviđa primjenu raznovrsnih nastavnih metoda i tehnika;

- pored školskih udžbenika, prema ovom shvatanju nastavnog plana i programa, uvažavaju se i drugi izvori informacija i saznanja;

- ohrabrivanje i podsticanje učenika na aktivno učešće u nastavnom procesu, konstruktivno kritičko razmišljanje, kreativnost i preuzimanje odgovornosti.

Činjenica da su u vezi sa nastavnim planom i programom zauzeta mnoga i različita mišljenja sugerise njegov značaj. Poznato je da dobar plan i adekvatna priprema predstavljaju polovinu obavljenog posla, a i progres, kao i stagnacija određene društvene zajednice, može se dovesti u vezu s tim. U tom smislu, jedan političar je kazao: „Stavite pred mene planove i programe neke zajednice, obavijestit ću vas o njenoj budućnosti.“ (Ibrahim Abdulalim, 1968:35)

Dakle, nastavni plan i program se smatra "osnovom na kojoj se bazira odgojno-obrazovni proces, a od presudnog je značaja kada su u pitanju ciljevi neke društvene zajednice te pripremanje novih generacija koje se smatraju nosiocima njene budućnosti." (Atiyya Naim i Munir Kamal, 1972:7)

Nastavni plan i program je svakako nešto čemu treba posvetiti veliku pažnju s obzirom na ulogu koju igra u odgojno-obrazovnom procesu. Odgojno-obrazovni proces nije ograničen samo na školske klupe, nego u njemu učešća uzimaju i druge društvene institucije, počev od porodice, s tim da se on u obrazovnim ustanovama odlikuje sistematičnošću, imajući u vidu da se odvija prema utvrđenim planovima i programima koji ne ostavljaju prostora za proizvoljnost i samovolju učesnika ovog procesa kada je u pitanju nastavna građa, metodologija njenog izlaganja te nastavna pomagala kojima se pritom služimo.

Uprkos činjenici da su u vezi sa nastavnim planovima i programima zauzeti mnogi i različiti stavovi, svi se slažu u sljedećem:

- nastavni plan i program se bazira na određenim temeljima i osnovama,
- nastavni plan i program definiše ciljeve nastavnog procesa te vještine i sposobnosti koje se nastoje kod učenika razviti;
- nastavni plan i program utvrđuje nastavnu građu i sadržaj;
- nastavni plan i program definiše metode i tehnike izlaganja nastavne građe i sadržaja;
- nastavni plan i program određuje nastavna sredstva i pomagala koja se imaju koristiti u nastavi;
- nastavni plan i program utvrđuje načine vrjednovanja nastavnog procesa, primijenjenih metoda i tehnika te znanja učenika.

Dakle, nastavni plan i program ne nastaje tek tako, nego se zasniva na određenim temeljima koje utvrđujemo na osnovu studioznog pristupa društvu i sredini u kojoj živimo, ličnosti učenika i nastavnom predmetu o kome je riječ. U tom smislu, prilikom izrade nastavnog plana i programa potrebno je uzeti u obzir specifičnosti kojima se odlikuje društvena zajednica u kojoj učenik živi (historija, kulturno-civilizacijska baština te ciljevi i stremljenje dotične društvene zajednice), zatim ličnost samog učenika (uzrast učenika, njegove težnje i ambicije te ciljevi izučavanja određenog nastavnog predmeta) te karakteristike nastavnog predmeta za koji se priprema nastavni plan i program, a to je u ovom slučaju arapski jezik.

Ukoliko se radi o obrazovnoj instituciji sa islamskim predznakom, prilikom osmišljavanja nastavnog plana i programa za izučavanje arapskog jezika potrebno je uzeti u obzir i islamska načela i principe, za razliku od svjetovnih obrazovnih institucija u kojima se izučava arapski jezik s obzirom da u njima učešća uzimaju i nemuslimani.

Otuda u Sandžaku i Srbiji ne možemo govoriti o jedinstvenom nastavnom planu i programu za podučavanje arapskom jeziku. U islamskim vjerskim obrazovnim institucijama moguće je primijeniti nastavni plan i program arapskog jezika za muslimane u neislamskim zemljama ili nastavni plan i program za poučavanje arapskog jezika u islamskim zemljama koje se služe drugim jezicima, dok u drugim obrazovnim institucijama mjesta ima jedino nastavni plan i program arapskog jezika za nemuslimane.

Temelji i osnove nastavnog plana i programa o kojima je ovdje riječ jako su bitni s obzirom da se na osnovu njih utvrđuju ciljevi nastavnog procesa te vještine i umijeća koje se nastoji razviti i formirati kod učenika, zatim nastavna građa koja će biti u skladu sa postavljenim ciljevima, metode i tehnike nastavnog rada, nastavna sredstva i pomagala te načini vrjednovanja znanja učenika, ali i adekvatnosti i efikasnosti svih spomenutih komponenti nastavnog plana i programa te učesnika nastavnog procesa.

Kada je u pitanju nastavna građa koja se izučava u okviru nastave arapskog jezika kod nas, ona je, kao po nekom pravilu, bilo da se radi o srednjim ili visokoškolskim obrazovnim institucijama, jako intenzivna u prvim fazama izučavanja arapskog jezika, što se negativno odražava na izbor nastavnih metoda i tehnika te nastavnih sredstava i pomagala kojima se koristimo u nastavi arapskog jezika. Naime, u okolnostima jako intenzivne nastavne građe i sadržaja, sa jedne strane, te malog broja časova predviđenih za izučavanje arapskog jezika, sa druge strane, najadekvatnijom se pokazala gramatičko-prijevodna metoda koja se uglavnom zasniva na pojašnjavanju gramatičkih pravila uz korištenje jezika posrednika (bosanskog ili srpskog jezika) budući da se primjenom te metode dobija na vremenu. Otuda je kod nas, uglavnom, još uvijek nedovoljna primjena drugih nastavnih metoda i tehnika te savremenih nastavnih sredstava i pomagala koja, pod uslovom da je predavač dobro pripremljen za nastava-

vu, unapređuju kvalitet nastave te čine lakšom komunikaciju između nastavnika i učenika, imajući u vidu da je u suprotnom obezbjeđivanje ove vrste komunikacije jako teško, bez obzira kako predavač bio sposoban i informisan i kako dobro vladao nastavnom građom koju predaje,

Istina je da ne postoji idealna nastavna metoda za podučavanje stranim jezicima. Međutim, gramatičko-prijevodna metoda je najstarija metoda podučavanja jezika, imajući u vidu da datira još iz doba evropske renesanse kada su Evropljani, koristeći se ovom metodom, pristupili izučavanju i podučavanju grčkog i latinskog jezika. Dakle, ova metoda je prevaziđena i, prema tome, neodgovarajuća za podučavanje stranim jezicima danas. Korištenje jezika posrednika je osnovno obilježje ove nastavne metode, a savremene studije su utvrdile da je korištenje jezika posrednika u poučavanju stranih jezika osnovna prepreka na putu ovladavanja tim jezikom.

Primjena gramatičko-prijevodnog metoda omogućuje brzo prelaženje gradiva, što se negativno odražava na učenike s obzirom da nisu u stanju kvalitetno pratiti nastavu, što rezultira nerazumijevanjem i neusvajanjem velikog dijela nastavne građe i sadržaja. Mnogi predavači arapskog jezika još uvijek smatraju da je ovladao jezikom onaj koji dobro poznaje njegova gramatička pravila. Međutim, gramatička pravila su samo informacije o jeziku, a ne sami jezik te bi, s tim u vezi, trebala biti sredstvo, a ne cilj nastave arapskog jezika. U nastavi arapskog jezika, kao i bilo kojeg drugog stranog jezika, prednost treba dati vježbama s obzirom da „nije dovoljno opskrbiti učenika velikim brojem riječi i konstrukcija, nego to treba popratiti intenzivnim uvježbavanjem primjene stečenog znanja“. (Mustafa Abdullah Busuk, 2000:78)

Nadalje bi svakako trebalo povesti računa i o tekstovima koji se obrađuju na časovima vježbi imajući u vidu da su oni koji se u sandžaćkim i srpskim institucijama još uvijek obrađuju uglavnom dosta stari, komplikovani i teškog stila. U tom kontekstu, neophodno je okrenuti se tekstovima modernog arapskog jezika s ciljem da opskrbimo učenike fondom riječi koji će im omogućiti da nesmetano ostvaruju svakodnevnu komunikaciju na arapskom jeziku.

Vrjednovanje nastavnog procesa kod nas se uglavnom svodi na ocjenjivanje učenika te količine usvojenog znanja i informacija kod njih. Međutim, vrjednovanju bi svakako, s vremena na vrijeme, trebalo izložiti i primijenjene nastavne metode i tehnike, te sve ostale komponente nastavnog plana i programa i učesnike nastavnog procesa. S tim u vezi, vrjednovanje nastavnog procesa ne predstavlja samo njegovu završnu, nego i početnu fazu s obzirom da se na osnovu rezultata tog procesa, a s ciljem obezbjeđivanja veće efikasnosti nastavnog procesa, provode neophodne mjere i aktivnosti te uvode odgovarajuća poboljšanja i reforme. (Hajrić, 2007:310-316)

Shodno svemu prethodno spomenutom, možemo konstatovati da podučavanje i učenje arapskog jezika kod nas nije na zadovoljavajućem nivou niti postiže zadovoljavajuće rezultate. Uzroke nezadovoljavajućih rezultata nastave arapskog jezika treba tražiti u svim faktorima i učesnicima ovog procesa:

1. nepostojanje adekvatnog plana i programa za podučavanje arapskom jeziku,
2. davanje prednosti metodi prevođenja u nastavi arapskog jezika uz korištenje jezika posrednika (bosanskog ili srpskog jezika),
3. nedostatak savremenih nastavnih pomagala ili njihovo nekorištenje u nastavi u slučaju kada su dostupna,
4. obilna nastavna građa u odnosu na broj časova predviđen za podučavanje arapskom jeziku, što zahtijeva brzo prelaženje gradiva, a to otežava usvajanje tog jezika od strane učenika,
5. nepostojanje adekvatnog okruženja u kome bi učenici primijenili stečeno znanje iz arapskog jezika,
6. nepridavanje značaja kontinuiranom cjeloživotnom obrazovanju i podučavanju nastavnika arapskog jezika u domenu savremenih tehnika i metoda podučavanja stranim jezicima. (Hajrić, 2007:309-310)

ZAKLJUČAK (BITNA SAZNANJA I PREPORUKE)

- Potreban je konstantan rad na usavršavanju nastavnih planova i programa, ujednačenost programa na obrazovnim nivoima na kojima je to moguće, kao i provjera njihove primjenjivosti u radu nastavnika i znanju učenika.

- “Eklektičan nastavnik” primjenjuje različite tehnike modernih i tradicionalnih metoda u skladu sa situacijom;

- Uticaj nastavnika stranog jezika na razvoj i usavršavanje sve četiri jezičke vještine za podučavanje i uvježbavanje gramatike važan je u savremenoj nastavi. To je, također, odlika elektičke metode, pa se ona smatra najpodesnijom za nastavu stranog jezika općenito, a arapskog jezika posebno u našim uslovima.

- Za nastavu stranog jezika bitna je kreativnost i domišljatost nastavnika na času: učenicima dosadne tekstove zamijeniti suvremenim aktualnim tekstovima i životnim primjerima; nastavni sadržaj osvježiti mudrošću, metaforama, igrom, humorom i drugim maštovitim zamislima. Na svim primjerima učenici trebaju uvidjeti važnost nastavnog gradiva; koristiti se različitim izvorima i sredstvima u nastavi.

- Učenik mora razviti vještine i strategije za upotrebu jezika u komunikaciji što je moguće efikasnije, i to u različitim situacijama. Mora da nauči koristiti povratne informacije (od sagovornika) kako bi pratio i kontrolisao svoju uspješnost, a isto tako da ispravi greške koje se javljaju prilikom komunikacije.

- Podsticanje kreativnosti i slobodnog ophođenja na stranom jeziku;

- Decentralizacija nastave, tj. prenošenje aktivnosti sa nastavnika na učenika ili grupe učenika;

- Upotreba najsavremenijih udžbenika i nastavnih materijala čija koncepcija omogućava maksimalno prilagođavanje svakom pojedinačnom polazniku ili grupi i njihovim ciljevima i potrebama;

- Kombinovanje udžbenika sa audio, video i elektronskim medijima;

- Pribjegavanje postulatima tradicionalne gramatičko-prijevodne me-

tode neopravdano je. Gramatika – da, ali konverzacijska gramatika, gramatika u kontekstu.

- Pravilan pristup u nastavi gramatike jeste uspostaviti ravnotežu između analize jezika i njegove upotrebe (pragmatika).

- Obim gramatičkog gradiva treba pratiti zahtjeve nastavnog programa, ali gramatička objašnjenja ne smiju biti duga, jer to demotiviše učenike. Potrebno je dovoljno uvježbavati gramatičko gradivo, a ne samo objašnjavati.

- Neophodno je izraditi kvalitetne nastavne planove i programe, primjenjivati savremene metode, pristupe i tehnike, izraditi savremene udžbenike i koristiti moderna nastavna pomagala i nove tehnologije u podučavanju i učenju arapskog jezika kod nas.